

भावार्थ : प्रभुनामाशिवाय जीवन म्हणजे पशुवत जीवन. हे सांगताना कबीर म्हणतात – हे जीवा ! जेव्हा तू चार पाय, दोन शिंगे, बोलता न येणारे वाचाहीन तोंड घेऊन बैलाच्या जन्माला येशील तेव्हा तू प्रभूचे नाम, प्रभूचे गुणगान कसे काय करशील ? उठता बसता तुझ्या पाठीवर चाबकाने फटकेच पडतील तेव्हा तू तुझे तोंड कोठे लपवशील ? ॥१॥ प्रभूचे नामस्मरण न करणाऱ्या जीवाचे जिणे म्हणजे सतत खांद्यावर जोखड वागवल्याने मोडलेले खांदे व वेसणीमुळे फाटलेले नाक असलेल्या बैलासारखे वैराण जीवन आहे. एवढे कष्ट करूनही त्यास निःसत्त्व भुसाच खावा लागतो. ॥१॥ रहाउ ॥ सारा दिवस रानात भटक भटक भटकूनही धड पोटभर अन्न खावयास मिळणे अवघड होऊन बसते. जन हो ! जर तुम्ही ईश्वरभक्तांचे सांगणे ऐकले नाहीत, प्रभुभक्तीत मन लावले नाहीत तर आपल्या कर्माची फळे तुम्हालाच भोगावी लागतील. ॥२॥ हे जीवा ! तू ह्या भवसागरात सुख, दुःख भोगत, अज्ञानाने भ्रमात सापडून अनेक योनीमध्ये फिरत राहतोस. तुला हा नरजन्म, हा रत्नासारखा मानवजन्म प्राप्त झाला आहे, पण त्या प्रभू परमात्म्यास विसरून तू ही महाप्रयासाने मिळालेली संधी वाया घालवीत आहेस. ॥३॥ हे जीवा ! तू घाण्याला जुंपलेल्या बैलाप्रमाणे त्याच त्याच चक्रात फिरत राहिला आहेस. ह्या मोहमायेत तू माकडासारख्या उड्या मारीत जीवनरूपी सारी रात्र कोणतीही गती, आध्यात्मिक प्रगती न करता वाया घालवीत आहेस. कबीर सांगतात, हे जीवा ! रामनामाला विमुख झाल्याने अखेर डोके आपटून आपटून पश्चात्ताप करण्याची पाळी तुझ्यावर येणार आहे. ॥४॥१॥

(गुजरी घरु ३)

मुसि मुसि रोवै कबीर की माई ॥ ए बारिक कैसे जीवहि रघुराई ॥१॥
तनना बुनना सभु तजिओ है कबीर ॥ हरि का नामु लिखि लीओ सरीर ॥१॥ रहाउ ॥
जब लगु तागा बाहउ बेही । तब लगु बिसरै रामु सनेही ॥२॥
ओछी मति मेरी जाति जुलाहा । हरि का नामु लहिओ मै लाहा ॥३॥
कहत कबीर सुनहु मेरी माई । हमरा इनका दाता एकु रघुराई ॥४॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२४)

शब्दार्थ : मुसि मुसि – मुसमुसून; रोवै – रडते; माई – आई; ए बारिक – हे बालक; कैसे – कसे; जीवही – जगणार; सभु – सर्व; तजिओ – त्यागले आहे, सोडून दिले आहे; जब – जेव्हा; लगु – लागतो; बाहउ बेही – मागात ताणतो; तब – तेव्हा; बिसरै – विसरू; ओछि – हलकी, खालच्या जातीचा; लहिओ – प्राप्त केले; लाहा – लाभ.

भावार्थ : कबीराच्या राम वेडामुळे त्याचे आपल्या विणकर व्यवसायाकडे, प्रपंचाकडे होणारे दुर्लक्ष पाहून कबीराची आई मुसमुसून रडत-रडत रामाला विचारते, “ माझ्या ह्या कबीराच्या लेकराबाळांचे कसे रे होणार रामा ? त्याने सूत कातणे, वस्त्र विणणे, सर्व काही सोडून दिले आहे. ॥१॥ साऱ्या शरीरभर रामनाम गोंदून घेऊन तो तनमनाने रामाच्या भजनी लागला आहे. आता ह्याचे, ह्याच्या बायका पोराने कसे रे होणार रामराया ? ॥१॥ रहाउ ॥ त्यावर कबीर सांगतात, “ हे माते ! मी मागावर जेव्हा ताणा भरतो तेव्हा काही काळ मला प्रभू परमात्म्याचा विसर पडतो. त्याचा हा विरह मी सहन करू शकत नाही. ॥२॥ हे माते ! माझी बुद्धी फार फार तोकडी आहे. माझी जात ही विणकराची म्हणजे हीन. असा मी हीनाहून हीन होतो. पण हरीचे नामसंकीर्तन करून मी त्या प्रभू परमात्म्यास प्राप्त केले. तेव्हापासून माझा लाभच लाभ झाला. आता मी तो पूर्वीचा हीन कबीर राहिलो नाही. प्रभुकृपेने मी श्रेष्ठाहून श्रेष्ठ झालो आहे. ” ॥३॥ कबीर आपल्या आईस समजावून सांगताना म्हणतात – “ हे माझे आई ! नीट ध्यान देऊन ऐक - माझा, तुझा, सर्वांचा त्राता, दाता, धाता सारे सारे काही तो

एकमात्र परमात्मा रघू राजा आहे. अन्य कोणीही नाही. उगाच विलाप करू नकोस. आपण सर्वजण त्याच्या भक्तीत रंगून जाऊन आपल्या जीवनाचे सार्थक करूया.” ॥४॥२॥

गुजरी स्त्री नामदेव जी की पदे घरु १

(गुजरी रागातील श्रीनामदेव यांची पदे घर १)

जौ राजु देहि त कवन बडाई ॥ जौ भीख मंगावहि त किआ घटि जाई ॥१ ॥
तूं हरि भजु मन मेरे पदु निरवानु ॥ बहुरि न होइ तेरा आवन जानु ॥१ ॥ रहाउ ॥
सभ तै उपाई भरम भुलाई ॥ जिस तूं देवहि तिसहि बुझाई ॥२ ॥
सतिगुरू मिलै त सहसा जाई ॥ किसु हउ पूजउ दूजा नदरि न आई ॥३ ॥
एकै पाथर कीजै भाउ ॥ दूजै पाथर धरिए पाउ ॥
जे ओहु देउ त ओहु भी देवा ॥ कहि नामदेउ हम हरि की सेवा ॥४ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२५)

शब्दार्थ : जौ – जर; राजू – राज्य; देहि – देशील; त – तर; कवन – कोणती; बडाई – बढाई, मोठेपण; मंगाहि – मागायला लावशील; किआ – काय; घटिजाई – कमी होणे; बहुरि – परत परत; तै – तू; उपाई – निर्माण केली; भरम – भ्रम; भुलाई – भुलविले; देवहि – देतोस; जिस – ज्याला; तिस – त्याला; सहसा – संदेह, संशय; हउ – मी; नदरि – नजरेस; ओहु – तो; भी – सुद्धा; कहि – सांगतात.

भावार्थ : हे देवा ! जरी तू मला राज्य दिलेस, तरी मला त्याचे काहीही मोठेपण वाटणार नाही. जरी तू माझ्या हाती भिकेचा कटोरा दिलास, तरी मला त्यात काहीही कमीपणा वाटणार नाही. कारण काय द्यायचे, काय नाही हे तूच ठरवणार. मी मला तुझे चरणी समर्पित केले आहे. तुझ्या इच्छेप्रमाणेच मी माझे जीवन जगणार आहे. हे मना ! तू हरिभक्तीत रंगून जा. त्यानेच तुला परमपद, मोक्ष प्राप्त होईल आणि तुझी ह्या जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून सुटका होईल. हे परमेश्वरा ! तूच ही सृष्टी निर्माण केलीस. पण तिला मोहमायेने अवगुंठित केले आहेस. सारे जीव त्या मोहमायेच्या विळख्यात अडकून पडले आहेत. कोणालाच हे सत्य समजत नाही. फारच थोडे असे असतात की, ज्यांच्यावर तुझी कृपा होते, तेच फक्त हे सत्य जाणतात. मला सतगुरू भेटले. त्यांच्या, त्या सतगुरूंच्या, उपदेशाने माझ्या साऱ्या शंकांचे निरसन झाले. सारे संशय दूर झाले. आता ज्याची मी पूजा करावी असा, परमेश्वरा, तुझ्यावाचून मला अन्य कोणीही दिसत नाही. नामदेव म्हणतात, एक दगड आपण देव्हान्यात ठेवतो आणि त्याची देव म्हणून पूजा करतो. दुसऱ्या दगडाची पायरी करतो व त्याला पायदळी तुडवतो. वास्तविक दोन्हीही सारखेच. दोन्ही दगडच. एक देव तर दुसराही देव. सारीच परमेश्वराची रूपे. म्हणूनच मी सदैव त्या निरंकार परमेश्वराचीच पूजा करतो.

राग गुजरी, घरु १

मलै न लाछै पारमलो परमलीओ बैठो री आई ॥
आवत किनै न पेखिओ कवनै जाणै री बाई ॥१ ॥
कउणु कहै किणि बूझीऐ रमईआ आकुलु री बाई ॥१ ॥ रहाउ ॥
जिउ आकासै पंखीअलो खोजु निरखिओ न जाई ॥

खंड ३ [४६१]

जिउ जल माझै माछलो मारगु पेखणो न जाई ॥२ ॥

जिउ आकासै घडूअलो म्रिग त्रिसना भरिआ ॥

नामे चे सुआमी बीठलो जिनि तीनै जरिआ ॥३ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२५)

शब्दार्थ : मलै – मळ, कलंक, डाग; लाछै – लांछन, डाग, निशाणी; पारमलो – मळरहित; परमलीओ – सुगंध; बैठो री आई – येऊन बसला; आवत – येतो; किनै – कोणी; पेखिओ – पाहिला; आकुळ – व्याप्त; आकासै – आकाशात; पंखीअलो – पक्षी; खोजु – शोधून; निरखिओ – निरीक्षण; जिउ – जसे; माझै – मध्ये; भरिआ – भरून; जिनी – ज्याने; तिनै – तीन; जरिआ – ताप, संपविणारा.

भावार्थ : परमेश्वर सर्वत्र आहे. त्याचे अस्तित्वही निरनिराळ्या रूपात जाणवते. पण प्रत्यक्ष तो दिसत मात्र नाही. हे सांगण्यासाठी नामदेव अनेक दृष्टांत देतात. ते म्हणतात- परमेश्वर कसा आहे? तो अत्यंत शुद्ध, निर्मळ, कलंकाचा लवलेशही नसलेला, अत्यंत सात्त्विक असा आहे. त्याच्या सात्त्विकतेचा सुगंध सर्वत्र दरवळून राहिला आहे, पण हा सुगंध येतो कुठून हे मात्र कोणालाही सांगता येत नाही. त्याला कोणीही निर्माण केले नाही तो स्वयंभू आहे. त्याला कोणीही पाहिला नाही. ज्याने तीनही ताप दूर केले. असा माझा विठ्ठल आहे. ज्याप्रमाणे आकाशात पक्षी फिरत असतात. त्यांचा आकाशातला मार्ग आपल्याला दिसत नाही. पाण्यात मासे इकडून तिकडे पोहत असतात पण त्यांचा पाण्यातला रस्ता कोणालाच दिसत नाही. मोकळ्या माळावर मृगजळ दिसते. पण त्याचे निश्चित स्थान मात्र कोणीही सांगू शकत नाही. त्याचप्रमाणे नामदेवाचा स्वामी-विठ्ठल-सर्वत्र भरून राहिला आहे. तो नाही असे स्थान नाही, अशी वस्तू नाही. पण काय आश्चर्य आहे पाहा, असा हा परमेश्वर कोणालाही दिसत नाही. कोणीही पाहिला नाही.

गुजरी स्त्री रविदास जी के पदे घरु ३

(स्त्री रविदासजी यांची गुजरी रागांतील पदे घर ३)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि

ईश्वर एक आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

दूधु त बछरै थनहु बिटारिओ । फूलु भवरि जलु मीनि बिगारिओ ॥१ ॥

माइ गोविंद पूजा कहा लै चरावउ । अवरु न फूलु अनूपु न पावउ ॥१ ॥रहाउ ॥

मैलागर बेहे है भुइअंगा । बिखु अंम्रितु बसहि इक संग्गा ॥२ ॥

धूप दीप नईबेदहि बासा । कैसे पूज करहि तेरी दासा ॥३ ॥

तनु मनु अरपुउ पूज चरावउ । गुर परसादि निरंजनु पावउ ॥४ ॥

पूजा अरचा आहि न तोरी । कहि रविदास कवन गति मोरी ॥५ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२५)

शब्दार्थ : दूधु – दूध; बछरै – वासरू; थनहु – थानात; बिटारिओ – विटाळले, अपवित्र केले; फूलु – फुले; भवरि – भुंगा; जलु – पाणी; मीनि – मासा; बिगारिओ – बिघडवले. ॥१ ॥रहाउ ॥

माइ – माता; गोविंद – ईश्वर; कहा – काय; चरावउ – अर्पण करू; अवरु – अन्य; अनूपु – योग्य; पावउ – प्राप्त होणे, सापडणे; मैलागर – चंदनाचे झाड; बेहे – वेढले; भुइअंगा – भुजंग, साप; बिखु – विष; अंम्रितु – अमृत; बसहि –

राहतात; इक संग – एकत्र; नईबेदहि – नैवेद्य; बासा – उष्टा, ज्याचा दुसऱ्यांनी आधीच उपभोग घेतला आहे. अरपह – अर्पण करणे; निरंजनु – निष्कलंक मायातीत; तोरी – तुझी; कवन – कोणती; मोरी – माझी.

भावार्थ : हे प्रभो ! तुझ्या पूजेसाठी दूध आणायला गेलो पण वासराने गाईचे सड आधीच उष्टवले होते. फुलांना भ्रमरांनी आधीच हुंगले होते. पाणी माशांनी अपवित्र केले होते. ॥१॥ हे माते ! आता मी ईश्वराला पूजेसाठी काय अर्पण करू ? कारण शुद्ध, पवित्र असे अन्य कोणतेही फूल किंवा वस्तू मला मिळतच नाही. सारे काही अपवित्रच आहे. ॥१॥ रहाउ ॥ चंदनाने झाड सापांनी वेढले आहे. विष आणि अमृत एकत्रच वास करत आहेत. ॥२॥ धूप दीप नैवेद्य सार काही आधीच उष्टावले गेले आहेत. हे प्रभो ! आता हा तुझा दास तुझी कशी बरं पूजा करणार ? ॥३॥ प्रभू परमात्म्याच्या पूजेसाठी ह्या बाह्य गोष्टींची जरूरीच नाही. तू तुझे तन, मन, तुझे सर्वस्व प्रभुचरणी अर्पण कर. म्हणजे सतगुरूच्या कृपेने तो निष्कलंक, निर्लेप प्रभू परमात्मा प्राप्त होईल. ॥४॥ हे प्रभो ! मी तर तुझी पुजाअर्चा केली नाही. आता माझी गत काय होणार ? ॥५॥ ॥१॥

गुजरी स्त्री त्रिलोचन जीउ के पदे घरु १

(स्त्री त्रिलोचनजी यांची गुजरी रागातील पदे घर १)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने तो प्राप्त होतो.

अंतरु मलि निरमलु नहि कीना बाहरि भेख उदासी ।

हिरदै कमलु घटि ब्रहमु न चिन्हा काहे भइआ संनिआसी ॥१॥

भरमे भूलीरे जैचंदा ॥

नही नही चीन्हिआ परमानंदा ॥१॥ रहाउ ॥

घरि घरि खाइआ पिंडू बाधाइआ खिंथा मुंदा माइआ ।

भूमि मसाण की भसम लगाई गुर बिनु ततु न पाइआ ॥२॥

काइ जपहु रे काइ तपहु रे काइ बिलोवहु पाणी ।

लख चउरासीह जिन्ही उपाई सो सिमरहु निरबाणी ॥३॥

काइ कमंडलु कापडीआ रे अठसठी काइ फिराही ।

बदति त्रिलोचनु सुनु रे प्राणी कण बिनु गाहु कि पाही ॥४॥ १॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२५)

शब्दार्थ : अंतरु – आत, अंतःकरण; मलि – मळ, मलिन; निरमलु – निर्मळ; किआ – केले; बाहीर – बाहेर; भेख – वेश; उदासि – वैराग्य; हिरदै – हृदय; चिन्हा – ओळखणे; काहे – का, कशाकरिता; संनिआसी – संन्यासी; भरमे – भ्रमात; परमानंदा – परम आनंद देणारा प्रभू परमात्मा; घरि घरि – घरोघर; पिंडु – शरीर; बधाइआ – वाढवले; खिंथा – घोंगडी, कांबळी; मुंदा – मुद्रा, कुंडले; माइआ – माया; भूमि मसाण – स्मशानभूमी; गुर – गुरू; बिनु – शिवाय; ततु – मूळतत्त्व, सार; काइ – का, कशाला; बिलोवहु – घुसळणे; जिन्ही – ज्याने; उपाइ – उत्पन्न केले; सो – तो; सिमरहु – स्मरण कर; निरबाणी – मुक्तीदाता परमेश्वर; कापडीआ – कापडी साधू, साधूंचा एक प्रकार; फिराही – फिरतोस; बदति – सांगतात; सुनु – ऐक्य; कण – अन्नांश; किनु – शिवाय; गाहु – फोलपट; पाही – प्राप्त होणे.

भावार्थ : हे योगी ! जर तुझे अंतःकरण मलिन असेल, मन निर्मळ नसेल तर बाहेर भगवी वस्त्रे घालून वैराग्याचा देखावा

निर्माण करून काय प्राप्त होणार ? आपल्या हृदयकमलात विराजमान असलेल्या प्रभू परमात्म्यास, त्या परब्रह्मास जर तू ओळखले नाहीस तर संन्यास घेण्याचा लाभ काय ? ॥१॥ हे जयचंद ! सारी सृष्टी मायेच्या भ्रमात भुलली आहे. बाह्य पेहरावाने त्या परमानंद परमात्म्यास ओळखता येत नाही, प्राप्त करता येत नाही. ॥१॥ रहाउ ॥ हे योगी ! तू घरोघर भिक्षा मागून त्या अन्नावर तुझा पिंड पोसलास. तुझे शरीर पोसलेस. अंगावर कांबळे, कानात मुद्रा धारण केल्यास, स्मशानातील चिताभस्म अंगाला फासलेस. ह्या साऱ्या बाह्य गोष्टी झाल्या. पण सतगुरूशिवाय तुला मूलतत्त्व, प्रभू परमात्मा प्राप्त होणार नाही. ॥२॥ तू हे जे जप-तप करतोस ते म्हणजे पाणी घुसळण्यासारखे. पाणी कितीही घुसळले तरी त्यातून लोणी मिळत नाही. त्याप्रमाणे तुला ह्या जप-तपाने प्रभू परमात्मा प्राप्त होणार नाही. ज्या प्रभू परमात्म्याने चौऱ्याऐंशी लक्ष योनी निर्माण केल्या, त्या मुक्तिदाता प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर ॥३॥ हे भगवी वस्त्रे धारण करणाऱ्या योगी ! तू हातात कटोरा घेऊन विनाकारण अडुसष्ट तीर्थयात्रा कशाला करतोस ? त्रिलोचन सांगतात, असे करणे म्हणजे धान्याचा कणही नसलेल्या पोचट कणसातून धान्य काढण्याचा प्रयत्न करण्यासारखे आहे. त्यातून काहीही प्राप्त होणार नाही. ॥४॥ ॥१॥

अंति कालि जो लछमी सिमरै ऐसी चिंता महि जे मरै ।

सरप जोनि वलि वलि अउतरै ॥१॥

अरी बाई गोबिद नामु मति बीसरै ॥ रहाउ ॥

अंति कालि जो इसत्री सिमरै ऐसी चिंता महि जे मरै ।

बेसवा जोनि वलि वलि अउतरै ॥२॥

अंति कालि जो लडिके सिमरै ऐसी चिंता महि जे मरै ।

सुकर जोनि वलि वलि अउतरै ॥३॥

अंति कालि जो मंदर सिमरै ऐसी चिंता महि जे मरै ।

प्रेत जोनि वलि वलि अउतरै ॥४॥

अंति कालि नारायणु सिमरै ऐसी चिंता महि जे मरै ।

बदति तिलोचनु ते नर मुकता पीतांबरु वा के रिदै बसै ॥५॥ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ५२६)

शब्दार्थ : अंति कालि – मृत्यूच्या वेळी, लछमी – लक्ष्मी, धन; सिमरै – स्मरण करतो; ऐसी – अशी, महि – मध्ये; मरै – मरतो; सरप – सर्प; जोनि – योनी; वलि वलि – वारंवार; अउतरै – जन्म घेतो; मति बीसरै – विसर पडू नये; इसत्री – स्त्री; बेसवा – वेश्या; लडिके – मुले; सुकर – डुकर; मंदर – मंदिर; प्रेत जोनि – भूतप्रेत योनी; नारायण – प्रभू परमात्मा; मुकता – मुक्ती; पितांबर – पिवळे वस्त्र; पीतांबरधारी श्री विष्णू; वा के – त्याच्या; रिदै – हृदयात; बसै – वास करतो.

भावार्थ : ह्या पदात मृत्यूनंतरच्या पुनर्जन्माबद्दल भक्त त्रिलोचनजी वर्णन करतात. ह्या जन्मातील कर्मावर पुढचा जन्म अवलंबून असतो. असे सांगून ह्या जन्मात सदाविचार, सदाचरण व ईश्वर भक्ती करावी असा उपदेश ते करतात. भक्त त्रिलोचन सांगतात. जो जीव मृत्यूसमयी लक्ष्मीचा, धनाचा विचार करतो, त्याचीच चिंता करतो तो पुढील जन्म सर्पयोनीत प्राप्त करतो ॥१॥ हे माते ! मला प्रभुनामाचा कधीही विसर पडू नये ॥ रहाउ ॥ अंतसमयी जो स्त्रीचा विचार करतो व त्या चिंतेतच मृत्यू पावतो, त्याला पुढील जन्म वेश्येचा येतो ॥२॥ अंतकाळी जो जीव मुलाबाळांचा विचार करतो व त्यांच्याच चिंतेत मृत्यू पावतो, त्यास वारंवार डुकराचा जन्म प्राप्त होतो ॥३॥ अंतसमयी जो घरादाराचा, स्थावर मालमतेचा विचार करतो, त्याच चिंतेत मृत्यू पावतो. तो पुढील जन्म भूतयोनीत प्राप्त करतो ॥४॥ भक्त त्रिलोचन सांगतात, अंतसमयी जो प्रभू

परमात्म्याचाच विचार करतो व प्रभूचे नामस्मरण करत मृत्यू पावतो. तो जीव जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतो. त्याच्या हृदयात प्रभू परमात्मा वास करतो ॥५ ॥२ ॥

गुजरी स्त्री जैदेव जिउ का पदा घरु ४

(श्री जयदेव यांची गुजरी रागांतील पदे घर ४)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरुकृपेने तो प्राप्त होतो.

परमादि पुरखमनोपिमं सति आदि भाव रतं ॥

परमदभुतं परक्रिति परं जदि चिंति सरब गतं ॥१ ॥

केवळ राम नाम मनोरमं ॥

बदि अंग्रित तत मइमं ॥

न दनोति जसमरणेन जनम जराधि मरण भइअं ॥१ ॥रहाउ ॥

इछसि जमादि पराभयं जसु स्वसति सुक्रित क्रितं ॥

भव भूत भाव समब्यिअं परमं प्रसंनमिदं ॥२ ॥

लोभादि द्रिसटि पर ग्रिहं जदि बिधि आचरणं ॥

तजि सकल दुहक्रित दुरमती भजु चक्रधर सरणं ॥३ ॥

हरि भगति निज निहकेवला रिद करमणा बचसा ॥

जोगेन किं जगेन किं दानेन किं तपसा ॥४ ॥

गोबिंद गोबिंदेति जपि नर सकल सिधि पदं ॥

जैदेव आइउ तस सफुटं भव भूत सरब गतं ॥५ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२६)

शब्दार्थ : परमादि पुरुख – परम आदिपुरुष; मनोपिमं – अनुपमेय; सति – सत्य; भाव रतं – भावात रंगलेला, प्रेमात रंगलेला; परमदभुतं – परम अद्भुत, परम आश्चर्यकारक; परक्रिति परं – प्रकृतीच्या पलीकडे, मायेच्या पलीकडे, मायातीत; जदि चिंति – अर्चित्य; सरब गतं – सर्वव्याप्त; मनोरमं – मनोरम, सुंदर; बदि – सांगतो; अंग्रित – अमृत; तत्व मइअ – तत्त्वमय, तत्त्वस्वरूप; दनोति – स्मरण; जसमरणेन – जन्ममरण; जराधि – वृद्धत्व; भइअं – भय; इछसि – इच्छितो; जमादि – यम आदि; पराभयं – पराभव; जसु – यश; स्वसति – स्वस्ती, कल्याण; सुक्रित – शुभकर्म, क्रितं – कर; भव – वर्तमानकाळ; भूत – भूतकाळ; भाव – भविष्यकाळ; समब्यिअं – समान; परमं – अत्युच्च कोटीचा; प्रसंगमिंद – प्रसन्नचित्त; लोभादि – लोभ वगैरे विकार; द्रिसटि – दृष्टी; परग्रिह – दुसऱ्या घरावर, परस्त्री, परधन याच्यावर; जदि बिधि – विधिशून्य, नियमबाह्य; आचरणं – आचरण, वर्तन; तजि – सोडून; दुहक्रित – दुष्कृत्य; दुरमति – कुबुद्धी; भजु – आराधना; चक्रधर – चक्रधारी श्री विष्णू; सरणं – शरण; निहकेवला – केवळ एकमेव असलेला, प्रभू परमात्मा; रिदे – अंतःकरणापासून; करमाणा – कर्माने; बचसा – वाणीने; किं – काय; जोगेन – योगाने; जगेन – यज्ञाने; दानेन – दानाने; जपि – जप कर; सिधि – सिद्धी; आइउ – आला; तस – त्याचे; सफुटं – स्पष्ट; गतं – मुक्त.

भावार्थ : विश्वाच्या निर्मिती आधी, तो सदा अस्तित्वमान असलेला परमपुरुष अनुपमेय आहे व सत्य आदी भावांनी युक्त आहे. तो परम अद्भुत असून, प्राकृतिक गुणांच्या, मायेच्या अतीत आहे. तो अचिंत्य व सर्वव्याप्त आहे. ॥१॥ हे बंधू! तू केवळ प्रभुनामावर मनःपूर्वक प्रेम कर. प्रभुनाम हे अमृत असून ते संसाराचे तत्त्वस्वरूप आहे. म्हणून सदैव प्रभुनामाचा जप कर. प्रभुनामाच्या स्मरणाने जन्म, जरा व मृत्यूचे भय, दुःख नष्ट होते. ॥१॥ रहाउ ॥ हे बंधू! तुला जर यम आदींचा पराभव करून यश प्राप्त करायचे असेल तर कल्याणकारी, शुभ कर्मे कर. प्रभू परमात्मा भूत, वर्तमान व भविष्य काळात सदैव अस्तित्वमान आहे. तो अत्युच्च कोटीचा प्रसन्नचित्त आहे. ॥२॥ सदाचरण करण्यासाठी लोभ आदी पंचविकारांवर ताबा मिळव. पर नारी व पर धनाची अभिलाषा धरू नकोस. विधिशून्य आचरण दुराचरण - सोडून दे. सर्व दुष्कृत्ये, दुर्विचारांचा त्याग कर आणि चक्रधारी प्रभू परमात्म्याची आराधना कर. प्रभू परमात्म्यास मनोभावे शरण जा. ॥३॥ केवळ एकमेव प्रभूची काया- वाचा-मने भक्ती कर. यज्ञ, दान, तपस्या या पैकी काहीही तुला प्रभुप्राप्तीसाठी उपयोगी पडणार आहे. केवळ प्रभुभक्तीच तुला तारून नेईल. ॥४॥ केवळ प्रभुनामाच्या जपानेच तुला सर्व सिद्धी प्राप्त होतील. तो प्रभू परमात्मा जो भूत, वर्तमान व भविष्यकाळात सदैव अस्तित्वमान असून सर्व काळात सर्व गोष्टींचे नियंत्रण करतो, त्या प्रभू परमात्म्यास जयदेव शरण आला आहे. ॥५॥१॥

राग देवगंधार

रागु देव गंधारी महला ४, घरु १ ॥

॥१॥ ओं सतिनामु करता पुरखु निरमउ निखैरु

अकाल मूरति अजूनी सैभं गुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. तो कर्तापुरुष आहेत तो निर्भय, निर्वैर, कालातील आहे. तो अयोनी संभव, स्वयंभू आहे. सतगुरूच्या कृपेने तो प्राप्त होतो.

सेवक जन बने ठाकुर लिव लागे ॥

जो तुमरा जसु कहते गुरमति तिन मुख भाग सभागे ॥१॥ रहाउ ॥

टूटे माइआ के बंधन फाहे हरि राम नाम लिव लागे ॥

हमरा मनु मोहिओ गुर मोहनि हम बिसम भई मुख लागे ॥१॥

सगली रैणि सोई अंधिआरी गुर किंचत किरपा जाने ॥

जन नानक के प्रभ सुंदर सुआमी मोहि तुम सरि अवरु न लागे ॥२॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ५२७)

शब्दार्थ : तुमरा – तुझा; जसु – यश; भाग – भाग्य; सभागे – सौभाग्य; फाहे – पाश; मनु – मन; रैणि – रात्र; किंचत – थोडीशी; सरि – सारखा, समान

भावार्थ : जो प्रभू परमात्म्याचा सेवक बनला त्याचे चित्त प्रभू परमात्म्याचे ठायी एकाग्र होते. जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याचे यशोगान गातो, त्याचे मुख व भाग्य उज्वल होते. ॥१॥ रहाउ ॥ रामनामाशी एकरूप झाल्याने मायेचे बंधन तुटून जाते. त्या मनमोहन प्रभूने माझे मन मोहित केले आहे. त्याच्या दर्शनाने मी विस्मयचकित झालो आहे. ॥१॥ मी सारी जीवनरूपी रात्र अज्ञान अंधकारात घालवली. सतगुरूच्या किंचित कृपेने मला जाग आली. नानक सांगतात, हे सुंदर प्रभू! तू माझे मन मोहून घेतले आहेस. तुझ्यासारखा अन्य कोणीही नाही. ॥२॥१॥

खंड ३ [४६६]